

Védská literatura

Nejstarší vrstva: Rgvéd, Jadžurvéd, Sámavéd, Atharvavéd

- Příručky pro obětníky

Rgvéd

- Oslavné hymny (Indra, Varuna, Sóma...)

Jadžurvéd

- Rituální průpovědi

Sámavéd

- Nápěvy

Atharvavéd

- Kouzla a zaříkadla

Indrovi

„Přijď, Indro, se svými plavými koňmi,
milými, nádherné srsti!
Kéž nikdo tě nezdrží jak ptáčníci kořist.
Přejdi kolem nich jak bezvodou pláň!

Zničil Indra soky, rozbil úkryt Valův,
Dobyl hrady, uvolnil vody -
Na voze stojí, koně své volá,
I pevné rozráží mocný.

Moudrost tvá jak hluboké moře,
Nespočetná jak na louce krávy,
U tebe přišla jak v jezero vody,
Jak stáda na pastvu pod dobrým strážcem...“

Bráhmany

Liturgické texty

- Popis a výklad obětí a jednotlivých obětních úkonů
- Změna pojetí obětí = úkony, jejich přesným provedením je možno dosáhnout účinku nezávisle na vůli bohů
- Legendy o původu obětí
- Analogická kouzla (mikrokosmos – makrokosmos)

„To získává, kdo toto ví“

Áranjaky, upanišady

Áranjaky – lesní texty

Upanišady – převážně filosofické texty (12-13)

- Patří k jednomu proudu indické filosofie (->védánta)
- Nejznámější: Brhadáranjaka, Čhándógja, Aitaréja, Taittiríja, Kaušítaki, **Íša**, Katha, Kéna...)
- Některé předbuddhistické, některé pobuddhistické (-800-600)
- Posun na východ
- I kšatrijové

Filosofie upanišad

- První významné indické filosofické texty
Učení o putování duší, nauka o vysvobození (Měsíc),
učení o pěti ohních

„Onen svět je, Gautamo, vpravdě oheň: slunce je jeho palivo, paprsky kouř, den plamen, měsíc uhlíky a hvězdy jiskry. V tomto ohni obětují bohové víru (*šraddhá*) a z této oběti vzniká král Sóma (Měsíc).

Dešťový mrak je, Gautamo, vpravdě oheň: vítr je jeho palivo, mrak kouř, blesk plamen, hrom uhlíky a kroupy jiskry. V tomto ohni obětují bozi krále Sómu a z této oběti vzniká déšť (*vršti*).

Tento svět je, Gautamo, vpravdě oheň: země je její palivo, prostor kouř, noc plamen, světové strany uhlíky a mezistrany jiskry. V tomto ohni obětují bozi déšť a z této oběti vzniká potrava (*anna*).

Muž je, Gautamo, vpravdě oheň: otevřená ústa jsou jeho palivo, dech kouř, řeč plamen, oči uhlíky a uši jiskry. V tomto ohni obětují bozi potravu a z této oběti vzniká sémě (*réta*). Žena je, Gautamo, vpravdě oheň: její klín je palivo, ochlupení kouř, pohlavní orgán je plamen, vniknutí dovnitř uhlíky a rozkoš jiskry. V tomto ohni obětují bozi sémě a z této oběti vzniká člověk. Narozen žije pak po délku svého věku. A když zemře, odnesou ho na určené místo opět ohni, z něhož vzešel, z něhož vznikl.

Ti, kdo toto takto poznali, a ti, kdo uctívají v lese s myšlenkou, že askeze je víra, jdou do plamene, z plamene do dne, ze dne do čtrnáctidení dorůstajícího měsíce, ze čtrnáctidení dorůstajícího měsíce do šesti měsíců, kdy slunce jde k severu, z měsíců do světa bohů, ze světa bohů do slunce, ze slunce do blesku. A pak je nelidská osoba odvede k brahma. Pro ty není návratu. To je božská cesta (*dévajána*).

Ti pak, kdo uctívají ve vesnici s myšlenkou, že obětováním jsou prospěšná díla a almužny, jdou do dýmu, z dýmu do noci, z noci do ubývající půlky měsíce, z ubývající půlky měsíce do oněch šesti měsíců, kdy slunce jde k jihu, z měsíců do světa předků, ze světa předků do měsíce. To je král Sóma. Jsou potravou bohů. Tu jedí bohové. Poté, co tam prodlévali, vracejí se zpátky toutéž cestou, kterou přišli, odtud pak do éteru, z éteru do větru, z větru do deště, z deště do země. Když dosáhnou země, stanou se potravou. Znovu jsou obětováni v mužském ohni. Na to se narodí [opět] v ohni ženy a opět povstávají k životu. Takto se pohybují v kruhu. Toto je cesta otců (*pitrijána*).

Zrodí se tu jako rýže a obilí, rostliny, stromy, sezam a boby. Odtud je věru velmi těžké uniknout, neboť když někdo sní tuto potravu a zaseje semeno, vzejde z něho znovu.

Ale ti, kdo se neubírají žádnou z těchto dvou cest, stávají se oněmi drobnými tvory neustále se vracejícími. „Narod' se a zemři!“ – to je třetí stav.

Filosofie upanišad

Učení o dechu (*prána*)

- Spor mezi životními silami (řeč, oko, ucho, sémě, mysl (*manas*) a dech)
- I makrokosmos (Rozhovor Džánašrutiho a Raikvy)

„Vítr je vpravdě sběrač. Když vyhasne oheň, odchází do větru. Když zapadne slunce, odchází do větru. Když zapadne měsíc, odchází do větru. Když vyschne voda, odchází do větru. Neboť právě vítr je všechny sebere. To pokud jde o božstva.

A dále pokud jde o tělo: Dech je vpravdě sběrač. Když [člověk] spí, [jeho] řeč odchází do dechu. Do dechu [odchází i] zrak, sluch a mysl (*manas*). Neboť právě dech je všechny sebere. To jsou tedy dva sběrači – vítr mezi bohy a dech mezi životními funkcemi... Kdo to takto pozná, zatne zuby do všeho a stane se pojídačem potravy.“

(překl. Dušana Zbavitele)

Filosofie upanišad

Učení o ohni

- Životní oheň v člověku a oheň ve Slunci (nebeská brána)
- Ohňová duše vstupuje do životních sil a oživuje je
- Představa světového prostoru (*ákáša*)

„Opravdu, tak velký jako tento světový prostor je tento prostor uvnitř srdce; v něm jsou uzavřeny nebe a země, oheň a vítr, Slunce a Měsíc, blesk a hvězdy; a co člověk vlastní zde na zemi i co nevlastní, to vše je v něm obsaženo.“

Spánek – snový i bezesný

Putování duší obohaceno o nauku o činech (*karman*)

Filosofie upanišad

Učení o jemnohmotném těle
Duše charakterizována jako poznávání

„Neuvidíš viditele vidění, neuslyšíš slyšitele slyšení, nepoznáš poznávatele poznání. To je tvůj **átman**, který je ve všem, a všechno ostatní je žal.“

„Je tím, co nazývají bráhmani nehynoucím. Je to nehrubé, nejemné, nekrátké, nedlouhé, bez krve, bez tuku, beze stínu, beze tmy, bez vzduchu, bez prostoru, bez závislosti, bez chuti, bez vůně, bez očí, bez uší, bez hlasu, bez mysli, bez energie, bez dechu, bez úst, bez míry, bez vnitřku a bez vnějšku. Nic to nepojídá a nikdo to nepojídá.“

„Ono já není to ani to (*néti, néti*). Je neuchopitelné, protože je nelze uchopit. Je nezničitelné, protože se nezničí. Je nelpějící, protože nelpí. Je nespoutané, netrpí, není zraňováno.“

Filosofie upanišad

Átman a brahma

- Na místo ohně jako nositele života všeprostupující abstraktní *brahma*
- *Brahma* přítomno v bytostech (na místě ohně jako oživujícího principu) jako jejich já (*átman*)

„Átmana je možno uctívat. Myšlení je jeho látkou, síly dechu jeho tělem, světlo jeho podobou, světový prostor jeho já. Jeho vůle je pravdou. Působí ve všem, všeho si žádá, vše cítí, vše chutná, proniká celým vesmírem, je bezeslovný, lhostejný. Tento můj átman uvnitř srdce je malý jako zrníčko rýže nebo jako ječné zrno nebo zrnko prosa nebo jádro zrnka prosa, je zlatý jako světlo bez dýmu. Tento můj átman uvnitř mého srdce je větší než země, větší než vzdušný prostor, větší než nebe, větší než tyto světy, působí ve všem, všeho si žádá, vše cítí, vše chutná, proniká celým vesmírem, je bezeslovný, lhostejný. To je můj átman uvnitř srdce, to je brahma. Do něj vstoupím, až se rozloučím s tímto životem. Komu se toto stalo vpravdě jistotou, pro toho již není žádné pochybování.“

Filosofie upanišad

„To je vpravdě tento veliký, nezrozený átman, jenž mezi dechy je vytvořen z vnímání, ten, jenž spočívá v prostoru v nitru srdce, ovladatel všeho, pán všeho, vládce všeho. Nevzroste dobrými skutky, ani se nezmenší špatnými. On je pánem všeho, on je vládcem bytostí, on je ochráncem bytostí. On je hrází oddělující tyto světy, aby nesplynuly. Jako takového se ho bráhmani snaží poznat studiem véd, oběťmi, dary, askezí a půsty. Jedině jeho poznav, stává se [člověk] mudrcem. Toužíce jedině po něm [jako po svém] světě, odcházejí potulní asketové do bezdomoví. Když právě jeho poznali, netoužili dřívější [mudrci] po potomstvu, uvažující: ‚K čemu by nám bylo potomstvo, když naším světem je tento átman?‘ Pozvedli se nad touhu po synech, nad touhu po bohatství i nad touhu po světech a vedli život žebravých asketů. Neboť touha po synech je [jako] touha po bohatství a touha po bohatství [jako] touha po světech – vždyť obě jsou jen touhy...

Proto kdo toto ví a je klidný, ovládá se, je tichý, trpělivý a soustředěný, vidí átmana v sobě, vidí, že átman je vše. Nepřemůže ho zlo, nýbrž sám přemůže zlo. Nepálí ho zlo, nýbrž [sám] spálí všechno zlo. Stane se bráhmanem beze zla, bez poskvrn, bez pochyb. To je brahmovský svět...“ pravil Jádžňavalkja.

Filosofie upanišad

Brahma

- Svou podstatou poznávání a blaženost (*ánanda*)
- Mimo lidské poznávání, nepoznatelné, všepronikající
- Totožné s „já“ bytostí (*átman*) x duše v našem slova smyslu
- V hlubokém spánku *átman* sjednocen s *brahma*
- Při přechodu z jednoho zrození do druhého „já“ bytosti provázejí životní síly (*prána*) a jemnohmotné tělo
- Povaha opětovného vtělení je podmíněna povahou činů
- Vysvobození lze dosáhnout prostřednictvím poznání a oproštění se od žádostivosti a spočívá ve sjednocení s *brahma* v blaženosti (*ánanda*)